

Naturkunnighetsundervisning och barnens sedliga uppfostran.

En diskussion öfver detta ämne hade den 10 sistlidne januari anordnats af Fredrika-Bremer-Förbundets samkvämskomité. Diskussionen inleddes med följande

Föredrag af fil. kand. fröken Elin Cederblom.

Man hör ofta i våra dagar klagomål öfver att skolan icke uppfostrar, endast ger kunskap. Hur pass berättigadt detta klagomål är, därpå vill jag ej nu inlåta mig; jag vill endast påpeka, att betydelsen af det uppfostrande inflytande, som skolan kan och bör hafva på sina lärjungar, är i hög grad beroende af den grund som förut lagts i hemmen. Och stundom är denna sådan, att den icke lättar lärarens arbete utan tvärtom försvårar det. För att afhjälpa ett sådant missförhållande synes mig endast en utväg möjlig, den att vi lärare bära fram våra svårigheter till hemmen och bedja om hjälp och samarbete.

Detta är också den tanke som ligger till grund för anordnandet af en diskussion öfver ämnet »naturkunnighetsundervisning och barnens sedliga uppfostran», till hvilken barnuppfostrarinnor från hem och skola, mödrar såväl som lärarinnor, nu inbjudits för att utbyta tankar och åsikter i en för det uppväxande släktet så utomordentligt viktig fråga. I min egenskap af lärarinna i naturkunnighet vill jag nu, därom anmodad af Fredrika-Bremer-Förbundet, som en inledning till diskussionen här helt enkelt redogöra för de svårigheter som mött mig under min skolverksamhet.

Den första fråga, som naturkunnighetsläraren har att ställa sig, är naturligen den: hvilket mål bör undervisningen i detta ämne hafva? Jag har tänkt mig svaret så: att lära barnen att gå med öppna ögon ut i naturen, se och iakttaga och därigenom lära sig älska den. Lära dem förstå, eller kanske rättare, få en aning om lagbundenheten och sammanhanget mellan orsak och verkan i den lefvande naturen. Och hvilka fakta böra väljas för att lära dem

detta? Först och främst de, som ligga inom deras eget erfarenhetsområde, och i allmänhet sådana, af hvilka man äger nog åskådningsmaterial för att göra undervisningen lefvande. Men hvad som ovillkorligen måste gifvas dem är insikt i byggnaden af deras egen kropp och värden af densamma. Det är här en grundlig och utförlig kunskap är mest af nöden, därför har jag ansett att detta som det svåraste kapitlet bör sparas till sist och att början bör ske med växterna och djuren.

Under mina lektioner har jag då icke kunnat undgå att märka, att det finnes ett visst kapitel, som man ej ens kan snudda vid, utan att barnen liksom skygga därför och det i någras ögon kommer ett uttryck som gör en ledsen. Det är ej ofta man rör vid dessa saker i de lägre klasserna, men eleverna göra frågor, där förekomma uttryck i deras lärobok, som de vilja ha förklaring på: där står t. ex. att blodigeln är samkönad, att en del insekters ägg utveckla sig utan befruktning o. s. v., och de vilja veta hvad som menas härmed. Kommer en sådan fråga helt oförberedt öfver en i en klass, kanske i en, där man ännu ej hunnit att bli hemvan, är det ej så lätt att svara, ty man ser genast att barnen härvidlag stå på en mycket olika ståndpunkt och att ett stort flertal anser det vara ett förbjudet område, som beträdes. Om läraren därför icke vill genom att undvika att svara ytterligare gifva näring åt denna missuppfattning, är det ej nog att lämna en saklig upplysning, han har därjämte att söka utrota den orätta syn på dessa ting, som lärjungen fått. Vi få ej endast bygga upp, vi måste först rifva ned, och det arbetet hade hemmen kunnat bespara oss.

Det säges att andan i våra skolor ej är god, att dåliga inflytelser där göra sig gällande, men om barnen ej äro sådana vi ville ha dem, hvems är felet? Icke är det helt skolans. Om hemmen med allvar satte sig före att höja den sedliga ståndpunkten inom sitt eget område, tro ni då att skolan ej skulle röna ett starkt inflytande häraf? Det är ju från hemmen barnen komma. Men är det icke så, att fast det pluggas oerhördt med småttingarna, när de skola läsas in i skolorna, det ofta nog försummas att bereda dem för det prof, som kommer efter inträdesexamen, kamratlifvet?

Det är många spörsmål som rört sig i de små hufvudena, innan skoltiden kommer. Barn kunna fråga i all oändlighet, och allt äro de öfvertygade att far och mor kunna ge besked om. Men det är icke allt man bör tala med barn om, sägs det. Det är särskildt en fråga, som många af dem icke fått svar på, en fråga,

Om läraren känner att detta förarbete är gjort, kan sedan hans undervisning arbeta vidare. Hans uppgift blir då att stadga den uppfattning barnen fått med sig från hemmet. Det blir lättare för honom att lugnt och enkelt svara på elevernas frågor, och äfven om han ger ett och annat nytt faktum, känna barnen igen fars eller mors lära, och så tro de än vissare på den.

Denna hemmets grundläggande undervisning skulle jag vilja sätta upp som en ny inträdesfordran till våra skolor. Jag skulle önska, att föräldrarna, när de öfverlämnade sitt barn åt läraren eller lärarinnan, talade om hvad de gjort härvidlag, så att dessa visste hvilka förutsättningar deras elever hade. Och om föräldrarna ej bringa saken på tal, är det lärarens skyldighet att taga upp frågan. Ty äfven om vi lärare ha rätt att lägga det största ansvaret på hemmen och väl veta, att vi utan deras hjälp förmå föga, ha vi dock icke rätt att sky några ansträngningar för att vinna denna hjälp. Och jag tror nog, att det skall gå andra, som det gått mig, att de endast skola möta förståelse och vänlighet.

Göra vi däremot intet, blir antagligen vårt arbete tyngre hela skolan igenom än hvad det behöfde vara, och särskildt i de högsta klasserna, där skolan måste aktivt gripa in och bibringa eleverna verklig kunskap i hithörande frågor. Där skall genomgåås människokroppens anatomi, grunddragen af dess fysiologi och af hälsovårds-läran. Visserligen har det varit fallet, och är nog ännu så på många håll, att man läst människans anatomi, fysiologi och hälsovård, som om ej människosläktet vore deladt i män och kvinnor. Man har sällan sökt meddela flickorna den speciella hälsovård, som den kvinnliga organismen kräfver, ej sökt göra klart för dem hvilket stort ansvar moderskapet medför, hur innerligt det lilla barnet är beroende af sin moder och till hvilken grad föräldrarna äro ansvariga för sitt blifvande barns hälsa och kraft. Och samma uraktlåtenhet har man begått mot gossen. Men detta är orätt. Och orätt äfven om hemmen göra sin skyldighet och tala med sina döttrar och söner om dessa ting. Ty det är af en stor betydelse, att ungdomen i skolan får hemmets lärdomar bekräftade, får där så att säga mera vetenskapliga skäl för hvad hemmen i all enkelhet lärt dem. Och kanske behöfs det i vår tid med vår nuvarande litteratur mer än någonsin, ty den be- drager ofta.

Men villkoret för att en sådan undervisning allmänt skall gifvas i skolorna är naturligtvis den, att grundliga kunskaper i detta kapitel meddelas i alla de anstalter, som utbilda lärare och lärarinnor. Skall

den kursen kunna blifva så fullständig som den behöfver vara, bör den nog hälst meddelas af en kvinna åt kvinnor och af en man åt män, kanske särskildt därför, att man där är skyldig att öppna de blifvande lärarnas och lärarinnornas ögon för en del synd och last, som finnes, så att de förstå, om deras elever råka på afvägar, och äga förutsättningar att kunna hjälpa och rädda dem.

* * *

Hvad bör sägas åt barnen och huru mycket? dessa äro de frågor som framställa sig.

Hvad föräldrarna angår, vill jag ej åtaga mig att lämna något detaljeradt svar. För min del tror jag, att barnens frågor i de flesta fall ge tillräcklig ledning och att hufvudvikten ligger uppå att de ej kort afvisas eller uppsåtligt bedragas. Till den ene behöfver man säga mer, till den andre mindre, och likaså varierar nog äfven den lämpliga åldern för dessa samtal, men — dröj ej till andra gått er i förväg, och tala både med flickor och gossar!

För läraren, som skall meddela sin undervisning klassvis, ställer sig saken annorlunda. Han kan ej annat än i inskränkt grad taga hänsyn till individen, han måste arbeta ut en metod, en bestämd plan att gå efter. Denna kommer helt säkert, den också, att variera mycket för olika lärare; ju mera personlig undervisningen är, dess bättre. Vidare bli naturligen ock de fakta man bör meddela beroende af elevernas ålder. Med vuxna elever faller sig undervisningen lättast. För att i detta fall ge en utgångspunkt åt diskussionen vill jag ge grundlinjerna af den plan jag tänkt mig och själf tillämpat. Men jag ber att få betona, att det endast är grundlinjerna, och om jag är utförligare i förra delen af min redogörelse än i den senare, är det endast för att framhålla att jag tror, att lärarens uppgift blir lättare, om han går långsamt och varsamt i början. Mina elever ha varit en afgangsklass på 15--16 år. Som afslutning på min zoologiundervisning genomgår jag en kort kurs i embryologi, utvecklingslära.

Jag börjar med cellen, redogör för dess byggnad och lifsföreteelser. De lägsta djur och växter äro encelliga. Därför måste denna enda cell fullgöra alla de funktioner vi finna hos levande varelser; den andas, upptager näringen, smälter den, söndrar förbrukade beståndsdelar och den ombesörjer äfven fortplantningen. Denna sker helt enkelt därigenom, att cellen delar sig, så att det af en individ uppstår två. Någon olikhet i kön kan man icke tala om här. Men

går man litet högre upp i utvecklingsserien, träffar man flercelliga organismer, där ej längre hvarje cell fullgör alla lifsfunktioner utan en arbetsfördelning inträder — liksom några celler taga på sin lott matsmältningen, andra utsöndringen o. s. v., blir det äfven vissa celler, som öfvertaga fortplantningen. Dessa celler äro af två slag. Vi känna dem redan från de fanerogama blommorna.

De organ, som där äro nödvändiga för att det skall alstras nya frön, äro, som vi minnas, ståndare och pistiller. I ståndarnas knappar alstras frömjöl. I pistillens nedre del, det s. k. fruktämnet, finnes ett eller flere fröämnen, och i hvar och ett af dessa en s. k. äggcell.

Det är denna som är afsedd att växa ut till det växtämne, som vi finna inuti hvarje frö. Men den kan ej göra detta, om den ej först får förena sig med ett frömjölskorn. Detta tillgår så, att frömjölet antingen af vinden eller genom insekter öfverföres till pistillens öfversta del, märket. Därifrån växer det ned som en lång, fin tråd, tränger in i fröämnet, och dess spets förenar sig med äggcellen. Och nu börjar denna att dela sig och växa. Den upptager näring från den öfriga växten och där anläggas olika organ, rot, stam och blad. Då äggcellen smält samman med frömjölskornet, säger man, att den är befruktad, och denna befruktning är således villkoret för att ett frö skall kunna bildas.

Anser man det lämpligt, redogör man här närmare för celledningen och kromosomernas förhållande därvid, talar om hur deras antal i äggcellen och frömjölscellen endast är hälften mot hvad det är i organismens öfriga celler, hvarför dessa förra på sätt och vis äro att betrakta endast som halfceller. Vid delningen fördelas de ytterligt noggrant, så att i hvar och en af de första klyfningscellerna det finns lika många från äggcellen som från frömjölscellen. I sammanhang härmed berör man ärftligheten. Redogör för huru man kan öfverföra frömjöl från en art till pistillen hos en annan närbesläktad och därigenom erhålla frön, som gifva upphof till en blandform af båda. Från den ena arten har endast kommit det lilla frömjölskornet, från den andra icke endast äggcellen utan därjämte all den näring, som gjort tillväxten möjlig, och ändå ärfver efter nuvarande teorier den nya växten lika mycket af båda sina föräldrar.

De blommor, som hafva endast ståndare, kalla vi hanblommor, dem, som hafva endast pistiller, honblommor och fortplantningen genom frön den könliga fortplantningen till skillnad från den genom sättkvistar, grenskott och dyl., hvilken allmänt förekommer inom växtvärlden.

Inom djurvärlden är, så snart man lämnat de encelliga djuren, könsfortplantning regel, äfven om vid sidan af denna hos lägre former delning eller knoppning förekommer. De celler, som motsvara äggcellen, kalla vi helt enkelt ägg, dem, som motsvara frömjölskornen, spermaceller. Äggen äro de större, och detta därför, att de innehålla näring afsedd för embryot under dess första utvecklingstid. Stundom såsom hos fågeläggen kan denna näring vara mycket riklig.

Så öfvergår jag till sjöborrens utveckling. Talar om hur man en viss tid på sommaren kan finna vattnet alldeles grumligt af ägg och spermaceller. Om man lägger en sådan droppe vatten under mikroskopet, kan man iakttaga hur befruktningen sker och hur sedan ägget klyfver sig i 2 celler, så i 4 o. s. v. Man kan följa utvecklingen steg för steg.

Kan jag erhålla material, visar jag dem sedan några utvecklingsstadier af fiskar och groddjur. På våren är detta ej så svårt att anskaffa, och på våren anser jag, att man helst bör förlägga en sådan kurs, ty hvad man då alltid kan skaffa sig, det är rufvade hönsägg. Och just därför att jag lätt kunnat skaffa mig åskådningsmaterial, brukar jag ganska utförligt genomgå kycklingens utveckling. Den öfverensstämmer ju så mycket med däggdjuren. Där brukar jag låta eleverna få se ägg ur samma kull, en 5—6 dagar å rad. De följa utvecklingen steg för steg, på samma gång som jag närmare redogör för de viktigare organens utveckling. Och det intresserar dem ofantligt, de bli så stilla, tala så sakta — man ser att de känna sig stå inför något underbart.

Återstå så däggdjuren. De föda lefvande ungar, d. v. s. ägget utvecklas inuti moderns kropp. Därför behöfver äggcellen ej liksom hos fåglarna vara försedd med en hel del upplagsnäring utan är i stället mycket liten, och all den näring fostret behöfver för att kunna växa till och utvecklas upptager det ur moderns blod. Här är således den lilla ungen innerligare beroende af modern än någonsin tillförne och detta beroende fortfar, som vi väl veta, äfven efter födelsen, en längre eller kortare tid.

Hit kan undervisningen för flickor och gossar vara fullständigt lika. Sedan bör man tillfoga de anatomiska och fysiologiska detaljer som erfordras, för att man skall kunna ge dem en del upplysningar och råd angående fortplantningsorganens hygien.

Detta blir en kurs, där läraren talar mycket själf, visserligen frågar då och då för att vara säker på att han är förstadd, men dock förhör ganska litet, åtminstone på det åldersstadium jag syssel-

satt mig med. Hufvudsaken är icke att de lära sig en del fakta, utan vikten ligger uppå att de lära sig akta sin egen kropp och lära sig förstå, att gåfvan att gifva lif är en helig gåfva, hvars missbruk ofelbart drager sitt eget straff med sig. Men denna kunskap förmår ej ensam skydda dem och göra dem till verkligt sedliga människor, hemmet måste tillika under hela uppväxtåldern arbeta med detta mål för ögonen.

* * *

Till sist ännu ett ord. Jag har talat om naturkunnighetsundervisning och den sedliga uppfostran. De finnas, som mena att naturvetenskapen skall ersätta religionen. Detta har ej varit min mening, lika litet som jag velat fränkänna religionsläraren hans andel i barnens sedliga uppfostran, men hur han skall taga sin uppgift, därom är jag ej kompetent att yttra mig. Jag tviflar dock ej på möjligheten af ett godt samarbete. Icke går vår undervisning om sjätte budet i spillror, när vi säga de unga t. ex., att en moders första plikt är att ställa höga fordringar på sig själf och sitt barns fader, när vi visa dem att det ordet, som synes hvarje barn så grymt, att fädernas missgärningar skola hemsökas på barnen allt intill tredje och fjärde led, ej kan vara annat än sant, därför att den ena generationen växer fram ur den andra? De slagord nutiden lånat från naturvetenskapen om kampen för tillvaron och den bäst utrustades seger behöfva väl till motvikt Kristi milda lära: hvad I viljen människorna skola göra eder, det gören I ock dem.

Den moderna naturvetenskapen som hufvudfaktor i uppfostran löper fara att dana egoister, tanken på kommande släkten ensamt danar ej sedliga människor.

Den diskussion, som följde på det här återgifna inledningsföredraget och hvari många uppfostrarinnor, så väl mödrar som lärarinnor, deltog, visade genom allvaret och sakrikedomen i hvad som yttrades, huru lifligt öfvertygelsen om frågans vikt trängt igenom i vårt samhälle och huru allmänt man erkände att på här berörda område framför allt kräfves ett ingripande från kvinnans sida. I det allra väsentligaste instämde de närvarande i de åsikter, som utvecklats i inledningsföredraget, först och främst däri, att grundläggandet af barnens sedliga uppfostran måste ske i *hemmet* och att det härvidlag vore *mödrarna*, som hade den första plikten och det största ansvaret. Af stort intresse voro också de inlägg, som gjordes

af en del mödrar, stödda på exempel hämtade från deras egen erfarenhet. Det vore, därom enade sig alla, föräldrarnas plikt att komma lärarna till hjälp, att redan från tidiga år, så snart barnen började undra öfver lifvets stora gåta, enkelt och naturligt ge dem upplysning därom och det på ett sätt som hölle deras fantasi obefläckad och gjorde dem rustade att med rent sinne mottaga den kunskap i könslifvets förhållanden, som beröringen med världen ej kunde undgå att skänka. Ett kringgående af sanningen vore förkastligt, framför allt att med uppenbara lögner afvisa den vaknande vetgirigheten. »Var aldrig rädda att tala till edra barn», var den uppmaning som en af de närvarande mödrarna ställde till auditoriet, en uppmaning som hon kunde stöda på erfarenheter ur sitt eget lif och det inflytande, som tillämpningen af denna sats utöfvat på hennes unge sons sedliga uppfostran.

Från *lärarinnornas* sida gjordes äfven många innehållsrika inlägg. Den invändningen framställdes dock från en del af dem, att det ej blott vore barnen som behöfde upplysning, utan äfven mödrarna. I synnerhet inom folkets led var en stark motvilja och skygghet, ja en otrolig konventionalism rådande inom detta område, ett faktum som bestyrktes af flera af de närvarande representanterna för folkskolan. Önskvärdheten af anordnandet af »modernöten», där kunskap skulle meddelas i de spörsmål som beröra barnens hygieniska och sedliga uppfostran, som framkastades af en folkskolläarinna, vann också stor anklang och förordades af såväl mödrar som lärarinnor. Och ej blott arbetsklassens gifta kvinnor utan äfven mödrar ur de bildade klasserna borde kunna draga nytta af en utvidgad kunskap i här berörda fall.

Härmed är i allra största korthet hufvudinnehållet af diskussionen angifvet. Men äfven andra kvinnor än dem, som ha barnuppfostran till sin hufvuduppgift, gjorde beaktansvärda inlägg. Så torde de *kvinliga läkarnas* ord i dessa spörsmål i all synnerhet väga tungt. En af dessa, hvilken kan stöda sin erfarenhet på en mångårig och framgångsrik verksamhet som praktiserande kvinnoläkare i Stockholm, gaf också en varmhjärtad framställning af sin uppfattning af frågan. Tack vare talarinnans älskvärda tillmötesgående att efteråt skriftligt meddela de tankar, som hon på diskussionsaftonen uttalade som »fria ord», äro vi i tillfälle att in extenso återgifva hennes yttrande.

Inlägg af doktor Karolina Widerström.

Den fråga, som är före här i afton, är utan tvifvel en synnerligen viktig fråga. Dess betydelse ur hygienisk synpunkt har jag varit i tillfälle att upprepade gånger i tal och skrift framhålla, hvarför jag här vill inskränka mig till att påpeka hurusom, hvad särskildt det kvinliga släktet angår, bättre kunskaper på detta område,

rätt tillämpade, skulle bortskaffa mycket onödigt lidande, mycket genom okunnighet själföfvalladt lidande. Lifvet pålägger oss i alla fall för mycket lidande, som vi ej kunna undgå, som ej kan aflyftas eller botas, för att vi ej skulle bemöda oss att göra oss kvitt det som kan tagas bort.

Frågan har äfven en ästetisk sida. Det är påfallande ofta man möter, både hos män och kvinnor, den uppfattningen, att könslifvet är någonting lågt, simpelt och fult, något som egentligen ej är människan värdigt och som man skulle vilja göra sig af med, om man blott kunde. Det är det gamla medeltidsidealet som går igen och spökar, som ser askesen som den högsta renheten. Men då nu naturen danat oss till könsvarelser, är det ju uppenbart, att en sådan uppfattning är abnorm. Tycka vi att naturen är vidrig och ful, så måste felet ligga i vår uppfattning. Synas oss drifterna — de enkla, naturliga drifterna — osköna, så måste det finnas en skärfva i vårt öga, som förvänder vår syn. Botemedlet ligger då ej heller uti att söka skaffa bort drifterna — det lyckas i alla fall ej och naturen hämnas om vi göra våld på henne — utan botemedlet ligger uti att skaffa bort skärfvan. Och den skärfva, som beträffande dessa ting finnes i vårt öga, den har kommit dit på förvällande af alla förvillelser, alla synder, som begåtts på detta område. Men kanske djupast pressades den in däri uti barnaåren, genom alla föräldrarnas lögner för barnen och genom alla de smutsiga antydningar och skildringar, med hvilka från andra håll barnets vetgirighet på detta område blifvit mättad. Barnaintrycken äro ju de djupaste och varaktigaste i lifvet, de som verka mest bestämmande på oss till ondt eller godt, bringa oss i fördärf eller skydda oss. Intet hjälper oss så i kampen mot yttre och inre fiender som rena, sköna barnaintryck. Vi kunna grumla dem, vi kunna synda mot dem, men de finnas kvar inom oss såsom våra egna domare, och efter förvillelserna stråla de fram i klarhet igen och vår syn på tingen är åter lika ljus och vacker.

Men frågans viktigaste sida är hvarken den hygieniska eller den ästetiska. Den viktigaste sidan är den etiska. Det är också den sidan som gjort, att frågan kommit fram till diskussion. Det är under sträfvandet att råda bot för de sedliga förvillelserna bland det uppväxande släktet som lärare och lärarinnor kommit till det resultat, att man måste söka förekomma det onda genom att från början ge barnen en både sanningsenlig och ren kunskap om könslifvet. På den så lagda grunden kan man med hopp om framgång bygga vidare.

Frågans etiska räckvidd är i själfva verket oerhördt stor. Förvillelserna — jag talar nu egentligen om de vuxna — på könslifvets område äro så många och så svåra och de karaktärens lyten och kroppens sjukdomar, som härröra från dem, äro af så hemsk betydelse för individen, familjen och samhället, att den, som fått en inblick däri, med svidande hjärta frågar sig: hvar finnes botemedlet för allt detta elände? Och hur man spørjer och hur man grubblar och hur oklart det mesta i alla fall står för en till slut, en sak blir dock klar, till ett resultat kommer man dock, och det är: den breda grund, hvarpå arbetet ovillkorligen måste byggas, heter upplysning. Jag ser i samhällets sedliga omdaning en af kvinnosläktets stora uppgifter. Den nuvarande generationen är dock ännu ej vuxen den uppgiften; den är i genomsnitt för okunnig därtill, trots sin tvifvelsutän höga bildningsnivå för öfrigt. Den sedliga indignationen och den alla hinder undanrödjande, allt motstånd bevingande energin finnes; det har Josephine Butler visat. Såsom exponent på hvad en sådan indignation och en sådan energi förmå uträtta skall hvad hon gjort äga beståndande värde för alla tider. Men näppeligen var sättet hon valde det rätta. Det rätta sättet skola kommande generationers kvinnor finna, dessa kvinnor, hvilka som barn af sanningsälskande, renhjärtade mödrar fått öppna, ärliga svar på hvad hälst de frågade om, äfven när de med undran i blicken sporde om tillblifvans mysterium; hvilka sedan under sin uppväxt och allt framgent fått lika goda kunskaper på detta område som på andra, hvilka för hvarje människa äro af vikt. Dessa kvinnor skola ej skämmas för detta sitt vetande; de skola se på könslifvet enkelt och naturligt, med mera kyliga, oberörda sinnen. De skola med vaken, ogrumlad blick se hvad som på detta område är natur eller onatur, sundt eller osundt, rent eller orent. De skola utan att svindla, utan att tappa hufvudet kunna taga kännedom äfven om förvillelserna på detta område och deras följder; de skola ej förifra sig i blind ensidighet. Långsamt men säkert skola de föra samhället framåt mot verklig sundhet och verklig kyskhet. För att göra första början till en sträfvan, som syftar så högt, är det väl värdt, att den nuvarande generationen gör allt hvad den kan; det är väl värdt, att mödrar och lärarinnor skaffa sig goda kunskaper och framför allt uppfostra och betvinga sig själfva, så att de med rena hjärtan måtte kunna ge barnen en ren och god kunskap.

STOCKHOLM
AFTONBLADETS TRYCKERI
1901

